

Kitap İncelemesi

Gönderim Tarihi: 21.12.2025

Kabul Tarihi: 22.04.2026

Yayın Tarihi: 22.06.2026

Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 2026, 6(1): 204-209

Book Review

Received Date: 21.12.2025

Accepted Date: 22.04.2026

Published Date: 22.06.2026

DOI Number: 10.59902/yazit.1838725

TÜRK HİKÂYESİNDE KURUMSAL YOZLAŞMA (1870-1950)*Institutional Degeneration in Turkish Stories (1870-1950)***Rana AKPINAR*****ÖZ**

Türk edebiyatında hikâye hemen her dönemde toplumsal, siyasal ve kurumsal dönüşümlerin izlerini taşıyan önemli bir anlatı alanı olmuştur. Modern anlamda hikâyenin teşekkülü 19. yüzyılda Batılı edebî türlerle karşılaşma sonrasında gerçekleşmiş; özellikle Tanzimat' tan itibaren bu tür hem teknik hem tematik açıdan belirgin biçimde yeni bir yönelime girmiştir. Buna rağmen, hikâye türünün bürokrasi, devlet mekanizması ve toplumsal yapı ile ilişkisini doğrudan ele alan çalışmaların sayısı sınırlı kalmıştır. Oysa modernleşme süreciyle birlikte memur tipolojisinin, kurumsal işleyişin ve devlet-toplum ilişkilerinin hikâyelerde belirgin bir eleştirel zemine kavuştuğu görülmektedir. Tanıtımını yaptığımız bu çalışma, 1870–1950 yılları arasındaki Türk hikâyeciliğinde kurumsal yozlaşmanın nasıl temsil edildiğini kapsamlı bir biçimde ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Hikâye metinlerini hem içerik hem bağlam açısından inceleyen bu araştırma, dönemin bürokratik yapısına dair eleştirilerin edebiyat aracılığıyla nasıl görünür hâle geldiğini sistematik bir yaklaşımla ortaya koyması bakımından sahasında özgün ve kıymetli bir katkı sunmakta ve dönemin düşünsel atmosferini anlamaya yönelik imkânlar sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk hikâyesi, bürokrasi, kurumsal yozlaşma, toplumsal eleştiri, kitap tanıtımı

ABSTRACT

In Turkish literature, the story has consistently served as a significant narrative medium reflecting social, political, and institutional transformations across different periods. The formation of the modern story emerged in the 19th century through encounters with Western literary forms, and from the Tanzimat era onward the genre underwent substantial technical and thematic shifts. Despite this development, studies that directly examine the relationship between the short story and such elements as bureaucracy, state mechanisms, and social structures remain limited. Yet it is evident that, with the process of modernization, civil servant typologies, institutional functioning, and state–society relations increasingly acquired a critical dimension within narrative texts. The present study addresses this gap by offering a comprehensive analysis of how institutional corruption is represented in Turkish short stories written between 1870 and 1950. By examining the texts in terms of both content and context, the research demonstrates how critiques of bureaucratic structures are articulated through literature, thereby providing an original and valuable contribution to the field through its systematic approach.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul-Türkiye. E-posta: akpinarrana64@gmail.com. ORCID: 0009-0006-7769-9376.

Keywords: Turkish story, bureaucracy, institutional corruption, social critique, book review

Kanter, M. Fatih (2025). Türk Hikâyesinde Kurumsal Yozlaşma (1870-1950). İstanbul: Kesit Yayınları, 238 sayfa.

Giriş

Türk edebiyatının farklı türlerinde bürokrasiye, kurumlara, memurlara ve devlet adamlarına yöneltilen eleştiriler her dönemde önemli bir tema olarak karşımıza çıkar. Bu konuda çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, modern Türk hikâyeciliğinin başlangıcı kabul edilen Ahmet Midhat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* adlı eserinin yayımlandığı 1870 yılından 1950'lere uzanan süreçte kaleme alınmış hikâyelerdeki kurumsal yozlaşma olgusunu kapsamlı biçimde ele alan bu kitap, sunduğu ayrıntılı örneklemeler ve analitik yaklaşım sayesinde bürokrasi ve devlet adamlarına yönelik eleştirileri canlı ve somut bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu geniş kapsamı ve derinliğiyle eser, konuya ilgi duyanlar için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Yazar, kitabın önsöz ve giriş bölümlerinde hikâye türünün tarihsel seyrini ve Türk edebiyatındaki gelişimini dönemin siyasi ve toplumsal olaylarıyla ilişkilendirerek kısaca çizmektedir. Bürokrasi kavramının tarihsel gelişimini, işleyiş biçimini ve gerekliliğini tartışan Kanter, bürokrasiyi "memur iktidarı" olarak nitelendirir ve devletin kimliksiz yüzü karşısında vatandaşın da "sade birey" kimliğiyle var olması gerektiğini savunur. Fakat insan unsurunun devreye girmesiyle bürokratik sistemin tarafsızlığının bozulabildiğini; kuralların yerini ilişkilerin, liyakatin yerini menfaatin, eşitliğin yerini ise ayrıcalığın alabildiğini örneklerle gösterir. Bireylerde görülen yozlaşmanın kaçınılmaz biçimde kurumsal yapıya da yansıdığı; memurlar ve bürokratik mekanizmalar aracılığıyla halkın adeta bir "kural-lar labirentine" sürüklendiği vurgulanır. Edebi eserler yalnızca estetik bir yaratım olmakla kalmaz; aynı zamanda içinde buldukları toplumun olumlu ve olumsuz yönlerine de ayna tutarlar. Kurumsal hayattaki yozlaşma da bu bağlamda edebiyatta karşılık bulan önemli temalardan biridir. Kanter, eserinde kurumsal yozlaşmanın farklı biçimlerde tezahür ettiği hikâyeleri on üç başlık altında inceler. Hikâyelerin kronolojik bir düzenle değil, tematik bir sınıflandırma ile ele alınması son derece yerinde bir tercihtir; çünkü kurumsal yozlaşma zamana bağlı doğrusal bir seyir izlemez. İnsan doğasındaki zaafılar -günümüzde de olduğu gibi her dönemde kendini gösterebilir. İktidar kaygısı, şekilcilik, maddi ihtiraslar ve diğer tüm yozlaşma unsurları hemen her dönemde karşımıza çıkabilen olgular olarak bu tematik yaklaşım içinde daha görünür hale gelmektedir. Yazar, kitabın bölümlerinde modern Türk hikâyesinde bürokrasi ve kurumsal yapıya yöneltilen eleştirileri, birbirine eklemlenen temalar üzerinden, zengin metin örnekleriyle ve analitik bir bakışla inceler.

İçerik Üzerine

İlk bölümde Memduh Şevket Esendal başta olmak üzere Sadri Ertem, Kemal Bilbaşar, İlhan Tarus ve Bekir Sıtkı Kunt gibi yazarların hikâyelerinden hareketle kırtasiyecilik, şekilcilik, tembellik ve liyakatsizlik gibi kurumsal bariyerler tartışılır; her bir kavrama ilişkin birden fazla örnek verilmesi ve kimi hikâyelerde birden çok yozlaşma unsurunun iç içe geçmesi, çözümlemenin hem kapsamını hem de derinliğini artırır. Bu yaklaşım, bürokratik şekilciliğin halkın kurumsal işleyişe bakışıyla nasıl ilişkili olduğunu gösterir; Esendal'ın *Avara Kasnak* hikâyesinde komisyonlar ve toplantılar arasında koştururken asıl işini yapamayan daire müdürü, varlığı görünen fakat üretkenliği olmayan yönetici tipiyle kurumsal hantallığın çarpıcı bir örneği olarak öne çıkar. Yazarın, bürokrat kimliğiyle de tanınan Esendal'dan geniş ölçüde yararlanması, oldukça yerinde bir tercihtir. Devamında, iş ahlakı problemleri olarak nitelendirilebilecek nepotizm, liyakatsizlik, rüşvet, makamın kötüye kullanılması, kişisel menfaat arayışı ve görev ihmali gibi olgular Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çizgide memur kimliğinin dönüşümüyle beraber ele alınır. Ömer Seyfettin'in liyakatsiz memur ve adam kayırma ekseninde gelişen hikâyeleri, Esendal'ın devlet görevlileri arasındaki gizli ittifakları ve çıkar ilişkilerini anlatan metinleri, Reşat Nuri'nin halkın derdini anlatamadığı, memurların ise sorumluluk almaktan kaçındığı çarpık düzen tasvirleri bu bağlamda incelenir; Refik Halit Karay'ın *Şeftali Bahçeleri* hikâyesinde taşra bürokrasisinin tembelliği, keyfiliği ve memurların kişisel zaafı, başlangıçta düzeni sorgulayan müdürün kısa sürede yozlaşmış yapının bir parçası hâline gelişini üzerinden okunur. Böylece memur tipinin çoğu zaman halkın zaafının bir yansıması olduğu; çıkarıcılık, kayırmacılık ve kolay yoldan yükselme arzusunun bireysel ahlaktan çok tarihsel ve toplumsal koşullarla ilişkili bir davranış modeli olarak şekillendiği vurgulanır. Yazar, sonraki bölümlerde kurumsal yapının taşradaki ekonomik ve sosyal güç odaklarıyla kurduğu sorunlu ilişkileri mercek altına alır; bürokrasinin eşraf karşısında giderek etkisizleştiği, hatta çoğu zaman onların çıkarlarına hizmet eden bir aygıtla dönüştüğü gösterilir. Sabahattin Ali'nin *Kağmı* ve *Kafa Kağıdı* hikâyelerinde devlet dairesinin köylü için bir "çile kapısı"na dönüşmesi, adalet arayışının eşrafın gölgesinde ezilmesi ve köylünün devletten korkar hâle gelmesi, Yakup Kadri'nin *Bir Kadın Meselesi*'nde suçlunun bile eşrafla ilişkisi varsa beraat edebilmesi, Esendal'ın *Gevenli Hacı* ve *İşin Dibi Bozulmuş* hikâyelerinde jandarma ve kaymakamların eşkıya karşısında dahi sessiz ve kayıtsız kalmaları, adalet ve güvenlik mekanizmalarının kişisel ilişkiler ve korkular nedeniyle işlevsizleştiğini ortaya koyar. Sabahattin Ali'nin *Komik-i Şehir*'inde oyuncunun kaçırılması karşısında kaymakam ve jandarmanın sorumluktan kaçan tutumu, bürokrasinin halk nezdinde güven kaybını pekiştirir. Toplumcu gerçekçi hikâyeciliğin beslendiği damarları izleyen bir başka bölümde, bürokrasinin ekonomik bir sermaye aracına dönüştüğü; rüşvet ve yolsuzluğun sıradan hayatın olağan bir parçası hâline geldiği anlatılır. Esendal'dan Sabahattin Ali'ye, Orhan Kemal'den Yakup Kadri'ye uzanan geniş bir yelpazede zaptiye, vergi memuru, gardiyan gibi figürler üzerinden güçlünün korunup güçsüzün

ezildiği, adalet mekanizmasının işleyemez hâle geldiği ve rüşvetin neredeyse meşru bir çözüm yolu gibi benimsendiği bir çürüme manzarası çizilir. *Çaydanlık, Kazlar, Hakkımızı Yedirmeyiz, Koca Öküz* gibi hikâyelerde bireyin rüşvet karşısında ya suça itildiği ya da hakkını aramaktan vazgeçtiği görülür; hapishane hikâyelerinde mahkûmların gardiyanlara verdikleri küçük rüşvetlerle insanca yaşam hakkı satın almaya çalışmaları, yapısal bozulmanın en uç örneklerinden biri olarak değerlendirilir. Orhan Kemal'in *Çocuk Ali* ve *Çoluk Çocuk Sahibi* gibi hikâyeleri ise küçük insanların bu düzenle zorunlu uzlaşmasını, rüşvetin kültürel meşruiyet kazanmasının edebî yansımaları olarak sunar. Sağlık kurumlarının kapitalist düzenin bir parçasına dönüşerek bürokratik çarklar içinde eriyişi, özellikle Sabahattin Ali'nin *Böbrek, Cankurtaran* ve *Sulfata* hikâyeleri üzerinden ele alınır; aynı hekimlerin devlet hastanesinde ilgisiz, özel muayenehanede ise son derece özenli davranmaları, ameliyat süreçlerinin hastayı müşteriye dönüştüren bir döngüye bağlanması, doğum ve hastalık gibi en kırılğan anların dahi paraya endekslenmesi, sağlık bürokrasisinin insani sorumluluktan uzaklaşıp piyasacı bir anlayışla biçimlendiğini gösterir. Yazar, Tanzimat'tan itibaren iz sürdüğü başka bir tematik hatla, "itaatkâr memur" ve "itaatkâr vatandaş" beklentisinin bürokratik tahakkümle nasıl birleştiğini de ortaya koyar. Sami Paşazade Sezai'nin *Kediler*'inde sıradan bir şikâyet karşısında kaymakamın kişiselleşmiş otoritesi, Esendal'ın *Haydar Bey'in Sakalı, Uğursuzluk, Büyük Yanlış* ve *Dedikler*'inde valilerin ve müdürlerin memurlar üzerinde kurduğu keyfi baskı, Ercüment Ekrem Talu'nun *Mektupçunun Çilesi*'nde valinin edebî beğenisini memura zorla dayatması, Kemal Bilbaşar'ın *Kantarcı Güdük Şakir Efendi* ve *Tandır*'ında amir karşısındaki gösterişli sadakat, Sait Faik ve Orhan Kemal'in hikâyelerinde belediye başkanı, kaymakam, polis ve kıdemli postacı tipleri üzerinden kurgulanan otoriter ilişkiler, bürokrasinin yalnız teknik bir düzen değil, birey üzerinde tahakküm kuran bir iktidar pratiği olduğunu gösterir. Bir başka bölümde bürokratik nüfuzun kadın bedeni üzerindeki tahakkümü, memurların görev ve yetkilerini kişisel arzuları doğrultusunda kullanmaları, kadın karakterleri devlet gücü ve ataerkil yapı arasındaki kesişim noktasında kırılğan bir konuma yerleştirir; Sabahattin Ali, Bilbaşar ve Göktulga gibi yazarların hikâyelerinde jandarmadan kaymakama uzanan güç hattı, kadını çoğu zaman hem resmî hem kişisel düzeyde kuşatan bir otorite mekanizmasına dönüşür. Kitapta yer alan bölümlerden biri, "makbul vatandaş" ve "makbul memur" anlayışının nasıl üretildiğini inceler; Orhan Kemal'in Murtazavari tipleriyle özdeşleşen, kanunu yorumunu mutlak doğruluk gibi dayatan, üniformayı ayrıcalık alanına dönüştüren memur figürü, Reşat Nuri ve Esendal'ın hikâyelerindeki statü kaygılı, küçük yetkilerini abartılı bir iktidara dönüştüren karakterlerle birlikte ele alınır. Böylece bürokratik kültürün kendi "ideal memur" tipini nasıl inşa ettiği, bu tipin modern Türk hikâyesinde hem komik hem de sert eleştirel tonlarla işlendiği gösterilir. Adalet mekanizmasının işletilmemesi ve kurumsal boşluklar, devlet dairelerindeki yapısal aksaklıklar ve sorumluluğun sürekli el değiştirmesi üzerinden değerlendirilir; şikâyetlerin

memurdan memura aktarılıp sürüncemede bırakıldığı hikâye örnekleri, kanunların yorum farklarına açık oluşuyla birleşerek adaletten kâğıt üzerinde var, pratikte ise ertelenen bir ideal hâline geldiğini ortaya koyar. Bürokrasinin şekilci yapısının memurların bireysel yaşamlarında statü endişesine dönüşümü de kitabın önemli temalarından biridir. Sezai'den Esendal'a, Sait Faik'ten diğer yazarlara uzanan örneklerde memurların iyi giyinme, yabancı dil konuşma, Batılı yaşam tarzını taklit etme, yüksek çevrelere yakın görünme gibi semboller üzerinden toplumsal saygınlık devşirmeye çalıştıkları; yurt dışında eğitim görmüş olmanın sağladığı üstünlük hissiyle eski çevrelerinden bilinçli biçimde uzaklaştıkları, statü hırsının hem kişisel yabancılaşmayı hem de bürokrasinin işleyişindeki kopuklukları artırdığı gösterilir. Yazar, bürokrasi ve halk arasındaki temsil krizini ve karşılıklı güvensizliği de Esendal'ın *Asker Hekimi* gibi hikâyeler üzerinden somutlaştırır; halkın dilini ve yaşam koşullarını bilmeyen, onları anlamsız konuşan cahiller gibi gören memur figürü, devletin halka karşı üstünlük dilini ve temsil işlevindeki zaafalarını açıkça yansıtır. Bunun karşı kutbunda ise idealist memur tipi yer alır: Reşat Nuri, Sait Faik, Haldun Taner ve İlhan Tarus'un hikâyelerinde işini doğru yapmaya çalışan, kurumsal çıkar ilişkileriyle çatıştığı için dışlanan, iş yükü altında ezilen ama ahlaki duruşundan vazgeçmeyen memur figürleri, bozulmuş bürokratik düzen içinde birer "ahlaki direnç noktası" olarak konumlandırılır. *Sahte Banknot*, *Dairede Islahat*, *Müsakafat Kâtibi Sırrı* gibi metinlerde dürüst memurun iftiraya uğraması ya da sistemin ağır işleyişi karşısında yalnız kalması, buna rağmen kurumların tamamen umutsuz bir alan olarak resmedilmediğini, doğru insanların varlığıyla yeniden işlerlik kazanabileceği yönünde örtük bir umut taşındığını gösterir. Son bölümde ise memurların ekonomik koşulları ve geçim sıkıntıları odağa alınarak düşük maaşlar, hayat pahalılığı, borç sarmalı, illegal gelir yollarına yönelme tehlikesi ve piyango hayalleri gibi unsurlar üzerinden memuriyetin toplumsal konumu analiz edilir; temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan, statü kaybı yaşayan memur tipleri, ekonomik kırılmanın bürokratik yozlaşma, statü endişesi ve toplumsal yabancılaşma ile nasıl iç içe geçtiğini somutlaştırır. Böylece çalışma, modern Türk hikâyesinde memur figürünün ve kurumsal yapının yalnızca idari bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve ahlaki boyutlarıyla çok katmanlı bir eleştirinin odağı hâline geldiğini gösteren kapsamlı bir panorama sunar.

Sonuç

Bu çalışma, Tanzimat'tan 1950'ye uzanan süreçte Türk hikâyesinin kurumsal çözülme, modernleşme süreci ve devlet-toplum ilişkileri etrafında nasıl biçimlendiğini kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır. Bürokratik yapıda ortaya çıkan liyakat kaybı, rüşvet, nepotizm ve benzeri kurumsal sorunların hikâye metinlerine nasıl yansıdığını sistemli bir şekilde analiz eden eser, dönemin sosyo-politik dönüşümlerinin edebiyatla kurduğu ilişkiyi görünür kılmakta; böylece modernleşmenin yarattığı yapısal gerilimlerin edebî temsillerini tartışmaya açarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca edebiyat

araştırmacıları için değil; sosyoloji, tarih ve modernleşme çalışmalarıyla ilgilenen akademik çevreler için de değerli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Disiplinlerarası yaklaşımı ve ayrıntılı çözümlmeleri sayesinde eser, konuya ilgi duyan her okura dönem hakkında sağlam bir perspektif sunan nitelikli bir araştırma olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

Kanter, M.Fatih (2025). Türk Hikâyesinde Kurumsal Yozlaşma (1870-1950). İstanbul: Kesit Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili olarak Prof. Dr. Mehmet Güneş'e teşekkür edilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: The author expresses gratitude to Prof. Dr. Mehmet Güneş for his contributions to this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.